

דין וחשבון כלכלי על החקלאות והכפר תש"ם

לאחרונה יצא לאור הדו"ח מטעם הרשות לתיכנון ולפיתוח החקלאות, ההתיישבות והכפר שבמשרד החקלאות.

להלן אנו מביאים את עיקר הממצאים של דו"ח מקיף וחשוב זה.

המערכת

עיקר הממצאים

1. על רקע מגמת ההאטה בקצב הגידול בצמיחה הכלכלית של המשק הלאומי שהגיע לכ-1.4% בשנת תש"מ בהשוואה ל-6% בשנת תשל"ט, בולט הסיפור בצמיחת מגזר החקלאות, שבא לידי ביטוי בגידול ריאלי של 5.3% בשנת תש"מ לעומת כ-2% בשנת תשל"ט. מכאן שקצב הגידול של מגזר החקלאות בתש"מ היה גבוה כמעט פי ארבע בהשוואה לשעור הצמיחה במשק הלאומי.
2. הסיפור בצמיחת המגזר בשנת תש"מ נבע בעיקר כתוצאה משנה ברוכה גשמים והתרחבות ענפי הצומח, וזאת למרות הטפערות מנוגדות שנבעו מהתפתחויות במשק הישראלי.
3. חלקה של החקלאות במשק הלאומי הגיע בשנת תש"מ לכ-5.4% מהתוצר המקומי הנקי, וההעסקה בחקלאות הקיפה כ-6.6% במועסקים. לעומת 5.4% ו-6.5% בשנת תשל"ט בהתאמה.
4. במבנה הייצור החקלאי נמשכה מגמת העליה בחלקם של ענפי הצומח בכלל הייצור החקלאי שעלו מ-58.4% בתשל"ט לכ-60% בשנת תש"מ.
5. בשנת תש"מ נמשכה מגמת הירידה בחלקה של תמורת העצמאים* בכלל ההכנסה הנובעת בחקלאות: מכ-61.4% בתשל"ט ל-54% בתש"מ, ועליה נקבילה בחלקם של הריבית ודמי החכירה כתוצאה מהתיקרות ההון במשק מכ-15% בתשל"ט לכ-25% בתש"מ, כלומר רבע מהערך המוסף של המגזר הרפנה לתשלום עלות ההון. מגמה זו פגעה בעיקרה במועסקים העצמאים בחקלאות, בעוד שמחבם של השכירים במגזר נשמר יציב יחסית בשנים אלו.
6. בתחום ההכנסות, נמשכה מגמת הירידה בהכנסה היחסית של המועסקים בחקלאות שהגיעה בשנת 1980 לכ-66.6% מההכנסה הממוצעת למועסק במשק הלאומי לעומת 73% בשנת 1979. מגמה זוהי הסתמנה גם לגבי העצמאים שהכנסתם היחסית ירדה מכ-82% בשנת 1979 לכ-70.5% בשנת 1980.
7. במחירי התוצרת החקלאית הכלולים במדד המחירים לצרכן חלה עליה ב-153.9% - שעור הגבוה משעור העליה במדד המחירים הכללי לצרכן (123.5%). עיקר

* תמורה לעבודה עצמית, הון עצמי וררוח.

התרומה של מוצרי החקלאות לעליית מדד המחירים לצרכן נבעה מעלית מחירי החלב ומוצרי.

8. בהיקף התמיכות לחקלאות ראוי לציין את המפנה שחל בשנת תש"מ במדיניות הסובסידיות לענפי החקלאות לשוק המקומי, כפי שבא לידי ביטוי בירידה החריפה בהיקפן (57%-) במונחים ריאליים), בעיקר כתוצאה מהירידה בתמיכות היטירות לענפים (70%-) במונחים ריאליים), אף שבהיקף התמיכות לתשומות חל גידול של כ-8% בהתאמה.
9. בתחום גורמי הייצור ניתן לציין את ההתפתחויות הבאות:
- שנת תש"מ התברכה בגשמים רבים וכמות המשקעים הסתכמה בכ-150% מהממוצע הרב-שנתי;
 - כמות המים המיועדת לצרכי חקלאות גדלה בשנה זו בכ-19 מיליון מ"ק שכולם יועדו להתישבות חדשה באזורי פיתוח;
 - בהיקף שטחי העיבוד חלה ירידה בכ-1% בשנת תש"מ לעומת תשל"ט, שטח המוסקה גדל בכ-1.3% ושטחי הבעל קטנו בכ-2.6%;
 - בהיקף ההשקעה הבלמית שהגיעה בתש"מ לכ-2.0 מיליארד שקל (במחירים שוטפים) חלה ירידה ריאלית של כ-23% בהשוואה לתשל"ט. ההשקעה הנלמית במשקים החקלאיים ירדה בכ-27%. ירידה בהשקעות הסתמנה גם בתשתיות ובמפעלים איזוריים (19.6%-), בהשקעות ביעור שמש במים (35.6%-), ומאגרים (28%-). לעומת זאת, בולטת העליה בהשקעות במטעים - בכ-18%.
 - משקלו של האשראי המכונן לשוק המקומי בכלל ערך הייצור (למעט היצוא) לא השתנה בהשוואה לשנת תשל"ט והסתכם בכ-4.1%;
 - חלקו של האשראי המכונן לחקלאות בכלל האשראי השוטף הגיע בתש"מ לכ-50% בהשוואה לכ-60% בשנים קודמות;
 - מספר המועסקים בחקלאות הסתכם בשנת תש"מ בכ-87.5 אלף בהשוואה ל-85.4 אלף בשנת תשל"ט, דהיינו עליה של כ-2.5%. שינוי זה הוא תוצאה של עליית מספר המועסקים הישראלים בכ-4.3% וירידה של כ-10% במועסקים מהשטחים.
10. בתנאי הסחר בחקלאות חלה הרעה בכ-11.5%, לאחר שעלית מחירי התפוקה (ב-120.3%) לא הדביקה את עליית מחירי התשומה לחקלאות (133.9%). מגמה זו שונה משנת תשל"ט אשר בה חל שיפור בתנאי הסחר לחקלאות בכ-5.4%. יצוין גם שעלית מחירי התשומות היתה גבוהה יותר מאשר עלית מדד המחירים לצרכן (123.5%).

11. במאזן סחר החוץ של החקלאות הסתמן בשנת תש"מ עודף ביצוא החקלאי של כ-27.2 מיליון \$ בהשוואה לעודף יצוא של 76.8 ו-3.8 מיליון \$ בשנים תשל"ט ותשל"ח בהתאמה. עודף היצוא בשנת תש"מ נבע בעיקרו, בדומה לשנת תשל"ט, מעודף יצוא של תוצרת חקלאית טריה (30.8 מיליון \$) שקווצו בעודף יצוא של תוצרת חקלאית מעובדת (3.6 (-) מיליון \$).
- ביצוא החקלאי שהסתכם בשנת תש"מ בכ-829 מיליון \$ הסתמנה ירידה כמותית שהקיפה את מרבית ענפי החקלאות. חלק מהצמצום הכמותי היה מכורון ונבע מקביעת מכסות בשל מיצוי השרוקים האירופיים וחוסר התרחבות משמעותית בשרוקים חדשים או במוצרים חדשים, ובהלקו נבע מתנאי אקלים חריגים ומהרעה בתנאי הסחר. בכלל היצוא החקלאי הסתכמה הירידה בכ-3.8% במונחים ריאליים בתקופה הנסקרת.
- ביעדי היצוא לא חל שינוי משמעותי בשנת תש"מ. נפתחו שווקים חדשים למספר מוצרי יצוא כגון יצוא פרחים לארה"ב ובעיקר ראוי לציין פתיחתו של אפיק חדש ליצוא הישראלי, לאחר שנחתם הסכם לשתוף פעולה עם מצרים. כלל היצוא למצרים הסתכם בשנת 1980 בכ-10 מיליון \$ מהם כ-70% למוצרים חקלאיים ותשומות חקלאיות;
- ברוחיות היצוא נמשכה מגמת הירידה בשנת תש"מ, שנבעה בעיקרה מהרעה תנאי הסחר של היצוא החקלאי. מבין מוצרי היצוא הטרי בולטת הירידה ברווחיות הדירים (שמוטי), ירקות (פלפל, תות-שדה) וכותנה. בחלק מהפרחים שופרה הרווחיות (ציפורן, עדעד, גיפסניה).
12. אספקת התוצרת החקלאית לשוק המקומי לוותה במגמה מעורבת; חלה ירידה באספקת מוצרי בעלי חיים בעקבות צמצום הביקוש, ובירקות חלה ירידה בכמות בשעור 6%.
13. מימד נוסף לתמורות שחלו בחקלאות בשנת תש"מ משתקף בשינויים שנרשמו בייצור החקלאי באזורים יהודה ושומרון וחבל עזה. ערך הייצור החקלאי הסתכם בתש"מ בכ-2.1 מיליארד שקל והווה כ-23% מערך הייצור החקלאי בישראל, כ-82% יוצרו ביהודה ושומרון ו-18% ממנו יוצרו בחבל עזה (בהשוואה ל-74% ו-26% בשנת תשל"ט). במונחים ריאליים גדל הייצור החקלאי בתש"מ ב-5.9%, זאת לאחר ירידה של כ-19% בשנת תשל"ט. שינוי זה מבטא את העליה הגדולה ביבולי הזיתים ביהודה ושומרון בשנה הנסקרת (פי 5 מהשנה הקודמת) עקב הסדרגות בענף זה, שקווצה במידת-מה בירידה של 12% בתפוקת ההדרים בחבל עזה.